מנורת המאור — בענין המלאכות המותרות בחול המועד

החלק הז'

בענין מלאכות שהתירו לעשות בחול המועד. אמ' קרא את חג המצות תשמור, הואיל ואמר תשמור ולא אמר כל מלאכת עבודה לא תעשו, כמו שאמ' בראשון ובשביעי, ביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם [ו]ביום השביעי מקרא קדש [יהיה לכם] כל מלאכת עבודה לא תעשו, לא איפשר שיאמר את חג המצות תשמר בשביל ראשון ושביעי שכבר הזהיר עליהן אזהרה יותר חמורה, ואמ' כל מלאכת עבודה לא תעשו, לפי' אוקמו רבנן צווי את חג המצות תשמר לחולו של מועד, ר"ל שומרהו מלעשות בו מלאכה. כדגרסינן במ' חגיגה את חג המצות תשמר, לימד על חולו של מועד, שהוא אסור בעשיית מלאכה. תניא אידך וביום השביעי עצרת תהיה לכם, יכול מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששי עצור בכל מלאכה, ת"ל וביום השביעי, השביעי עצור בכל מלאכה, ואין הששי עצור בכל מלאכה. הא למדנו שמקצת מלאכות מותרות בחולו של מועד ומקצתן אינן מותרות.

ואין אנו יודעין איזו מלאכה מותרת בחולו של מועד ואיזו מלאכה אסורה. ולא אמר הכתו' איזו מלאכה מותרת בחולו של מועד ואיזו מלאכה אסורה, אלא לחכמים, וקבלו ולמדונו איזו מלאכה אסורה ואיזו מותרת בחולו של מועד.

והמלאכות המותרות בחולו של מועד הם חמש הכללים. א' כל המלאכות שהן לצורך המועד. ב' התירו לאדם לעשות מלאכה להתפרנס ממנה, אם אין לו פרנסה אחרת. ג' כל דבר האבד, התירו לעשות בו מלאכה, כדי שלא יפסד. ד' מלאכות קלות שהתירו, כגון כתיבת ספרים ששולחים ממקום למקום, או כתיבת חשבון ההוצאה, או כיוצא באלו. ה' התירו לעשות צרכי צבור. וכולן אפרש לקמן בע"ה.

בכל מה שהתירו רז"ל לעשות בחולו של מועד, צריך העושה אותן שיעשה בצינעא, כדי שלא יראה שהוא מבזה את המועדות, שכל המבזה את המועדות אין לו חלק לעולם הבא. וצריך ג"כ לעשות אותן על ידי שנוי, כדי שלא יראה שהוא עושה מלאכתו בחולו של מועד כדרך שהוא עושה בחול. וצריך ג"כ שלא יתכוין להניח אותן קודם המועד לעשותן במועד. כדגרסינן במ' מועד קטן ושולה פשתנו מן המשרה בשביל שלא יאבד, תאנא ובלבד שיכניסם בצינעא. ולא יכוין מלאכתו במועד, וכל מי שכיון מלאכתו במועד, חייבין ב"ד לבער ולאבד אותו דבר שכיון לעשותו במועד, חוץ ממה שמענישין אותו על ביזוי המועד.

והתירו לעשות שהן לצורך המועד. כיצד, מותר לטחון קמח במועד לצורך המועד, ואפי' כיון מלאכתו במועד. ומותר לקצץ עצים מן המחובר. פירות שנתבשלו קצת ונאכלין על ידי הדחק, מותר ללקטן כדי לאוכלם במועד, ואם לקטן לאכלם, והותיר מהן, וחושש שמא יתליעו אם לא יכבשם להוציא הליחה מהם, יכול לכובשם, אבל אסור ללקטן כדי לכבשן. ומותר לצוד דגים לאוכלם, ואם הותיר מהן, יכבוש אותן, אבל אסור לצודן או לקנותן כדי לכתשן, אלא א"כ היו ראויים לאכול מהם במועד, ואפילו על ידי הדחק. וכן כל דבר אסור לכובשו, אלא אם הוא ראוי לאכול ממנו במועד, אבל אם הוא דבר שאינו נמצא אחר המועד, מותר לקנותו ולכבשו. הציידין שצדין חיה ועוף, צדין בצנעא בחולו של מועד לצורך המועד. וכן כותשין חטין לעשות דייסא, וטוחנין פולין לעשות גריסין לצורך המועד בצנעא. הצריך לרכוב על גבי בהמתו לעשות דברים לצורך המועד, אם לא היה רגיל ללכת ברגליו, מותר. ומותר ליטול צפרני בהמתו, ולתקן המסמרים, ולתקוע הברזל ברגליה, ולתקן האוכף והרסן וכל עניני הרכבה, ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד. ירקות שרוצה לאוכלן במועד, יכול לדלות מים ולהשקותן, כדי שיתגדלו ויהיו ראויין לאכילה במועד. אבל אם אינו רוצה לאוכלן וכוונתו להשביחן, אסור. ומותר לתפור במועד תפירה של הדיוט, ולצורך המועד מותר, דתנן ההדיוט תופר כדרכו והאומן מכליב. פי' האומן תופר תפירה של הדיוט שלא תהי מתוקנת.

זה הכלל, המלאכות שהתירו לעשותן בחולו של מועד, לא התירום אלא לעשותם אדם לעצמו או לחבירו בלא שיקבל עליהם מחבירו שכר, אבל אסור לעשותן בשכר. והני מילי אם נוטל שכר קצוב אבל אם אוכל בשכרו עם בעל הבית, מותר. וכל מלאכה מותר לעשות על ידי אדם שאין לו מה יאכל, כדי שישתכר וירויח פרנסתו. ומותר לקבל קיבולת במועד ולעשותה אחר המועד, פי' מותר להתפשר עם האומן לעשות מלאכתו לאחר המועד ועם הפועלים לעשות בשדהו לאחר המועד. ומותר לחכור במועד שדה או ריחים או מכס וכיוצא באלו ולקבל אותן לאחר המועד. ואסור להתעסק בחפירות עד לאחר המועד. וכל דבר שאסור לעשותו ישראל בעצמו, אסור לומר לגוי לעשותו במועד, כדגרסי' במ' יום טוב, ת"ר מקבלין קבולת במועד לעשותה לאחר המועד ובמועד אסור. כללו של דבר כל שהוא עושה אומר לגוי ועושה, וכל שאינו עושה אינו אומר לגוי ועושה.

כל דבר התירו לעשות בו מלאכה כדי שלא יפסד. הגנות והפרדסים שהוא צריך להשקותן תמיד, שאם כן לא יפסדו, מותר להשקותן במועד. והני מילי שהתחיל להשקותן קודם המועד, שאז יפסדו אם לא ישקה אותן במועד, אבל אם לא השקה אותן קודם המועד, אסור להשקותן במועד. ואם היא שדה לחה, הרי היא כאלו התחיל להשקותה קודם. אבל שדה שאין צריך להשקותה, ודילה במימי הגשמים, וכוונתו להשקותה כדי להשביחה, אסור להשקותה במועד. דתנן משקין בית השלחין במועד, ושאלו בגמ' בית השלחין אין, בית הבעל לא, מ"ט לא גזרו רבנן אלא במקום פסידא, פי' בית השלחין השדות והגנות והפרדסים שהן צמאין ביותר ואם לא ישקה אותן יפסדו, ומתרגמי' עיף ויגע משלהי ולהי, בית הבעל, שדות וגנות ופרדסים שאינן כל כך צמאים ואינן נפסדין אם תתעכב ההשקאה עד לאחר המועד. ואפי' בית השלחין לא התירו להשקותן במועד אלא אם אין טורח בדבר, אבל יש טורח בדבר אסור להשקותן במועד. וכן שאר מלאכות שהתירו רז"ל לעשותן בחולו של מועד, לא התירו לעשותן אלא אם אין בהם טורח גדול, אבל אם יש בהם טורח גדול אסור לעשותן במועד. דתניא ואפי' במקום פסידא טירחא יתירתא לא שרינן.

ואסור להתעסק בפרקמטיא במועד, דתניא פרקמטיא כל שהוא אסור. ובדבר האבד מותר, ומפרש בגמ' דהאידנא משכח ליה וביומא אחריני לא משכח ליה, כדבר האבד דמי ומותר. ואסור לקנות או למכור שום סחורה במועד, כמו שאמרתי, ואפי' סחורה שמכר קודם המועד, אסור לתבוע דמיה במועד. אלא אם אינו מצוי הלוקח במקום המוכר לאחר המועד, אם נזדמן לו במועד הדבר, מותר לתבוע דמי סחורתו ממנו, וכדבר האבד דמי. היתה לו סחורה ונזדמן לו תגר לקנותה ממנו במועד, ואם לא ימכרנה עתה יפסיד מן הקרן, מותר למוכרה במועד, אבל אם לא יפסיד מן הקרן, אלא אם ימכרנה עתה ירווח יותר משאם ימכרנה לאחר המועד, אסור למכרה במועד. ואם אין לו מה יאכל, או אפי' יש לו אלא שאם ימכרנה עתה יהיה לו מעות הרבה ויוציא יותר לכבוד י"ט, מותר למוכרה במועד.

מי שליקט זיתיו ונתנן בבית הבד והפכן בענין שנפסדין אם אינו דורך אותן מיד, או שהיו בבור ואירע לו אונס שלא היה יכול לדורכן עד שהגיע המועד, דורך זיתיו או ענביו כדרכן, ומכניס היין והשמן לחביות, וסותמן ועושה כל הצריך להן כדרכו בלא שינוי, ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד. ומותר לזפת בין חביות גדולות בין כלים קטנים שהן לשתייה. ויש אוסרין בקטנים ומתירין בגדולים, אבל הרא"ש לא חילק בין גדולים לקטנים. ומותר להכניס פירות במועד מפני

הגנבים, ואם הם במקום המשתמר אסור להכניסם במועד. ואסור לקצור השדה בחולו של מועד, אם אינו נפסד אם יעמוד לאחר המועד. ואם אין לו מה יאכל, קוצר ודש ובורר וזורה כדרכו. היה לו כרם אצל כרמו של גוי, והגוי בוצר את כרמו בחולו של מועד, ואם לא יבצור הישראל את כרמו יפסד, מותר לבצור אותו ולדרוך היין ולעשות כל צרכי היין, ובלבד שלא יכוין את מלאכתו במועד.

אין מגלחין במועד. והטעם שלא יכנס המועד כשהוא מנוול, ומצוה על כל אדם לגלח קודם המועד לכבוד המועד, ואסרו לגלח במועד, כדי שיהיה זהיר לגלח קודם המועד. ואלו מגלחין במועד, מי שיצא מבית השביה, שלא היה לו פנאי לגלח קודם המועד. ומי שיצא מבית האסורים, ואפי' היה חבוש ביד ישראל שהיו מניחין לו לגלח. וכן המנודה, שלא היה יכול לגלח קודם, שהרי הוא אסור בתגלחת כל שלשים, שאין נדוי פחות משלשים יום, וחל יום שלשים במועד, הרי זה מגלח במועד. אבל אם נשאר בנדוי, כגון שעברו ימי הנדוי קודם הרגל, ולא בקש להתיר לו, והתירו לו במועד, הרי זה לא יגלח עד לאחר המועד, שאין זה אנוס, הואיל ולא בקש להתיר לו נדויו קודם הרגל. וכן מי שנדר שלא לגלח, אם מצא להתיר לו הנדר קודם המועד, הרי זה לא יגלח במועד, אבל אם לא מצא קודם המועד, ובמועד מצא, הרי זה יגלח במועד אחר שהתירו לו נדרו. והבא ממדינת הים, כגון שהלך להרויח מזונותיו או להתעשר, הרי זה מגלח במועד, אבל אם לא הלך אלא לטייל, לא יגלח, דלאו אנוס הוא. קטן מותר לגלח בחול המועד. לא שנא נולד בחול המועד ולא שנא קודם, לכן אבל שחל שביעי שלו להיות בערב הרגל, מותר, מפני שלא היה יכול לגלח קודם לכן. ומותר לכל אדם לגלח מה שעל שפתו, אפי' אינו מעכב עליו, ומה שאצל שפתו, אם מעכב עליו יגלח, ואם לאו לא יגלח. ומותר ליטול צפרניו של ידו או של רגלו, ואפי' במספרים.

אין מכבסין במועד, והטעם כמו שאמרתי בתגלחת, ומי שהתירו לו בתגלחת, התירו לו בכביסה. מטפחות הידים, שאפי' אם כבסן קודם הרגל חוזרין ומתכלכלין, ומטפחות הספרים, פי' מטפחות שמתכסין בני אדם בהן כשהן מסתפרים, ומטפחות שמסתפגין בהן בבית המרחץ, ובגדי קטנים וכל כלי עשיתן, מותר לכבסן, אבל הרא"ש ז"ל כתב ולא נהגו כן ואין להתירן. מי שאין לו אלא חלוק אחד, אפי' אינו של פשתן, מותר לכבסו, מפני שהוא מתלכלך מיד, ואפי' כבסו קודם לכן. מי שיש לו כלים בבית האומן, והן לצורך המועד, [יכול להביאם לביתו, ואם אינן לצורך המועד] לא יביאם. ואם אין לאומן מה יאכל, יתן לו שכרו ומניחן אצלו, ואם אינו מאמינו, נוטלן ממנו ומניחן בבית הסמוך לו. ואם יתיירא שמא יגנבו משם, יפנה אותן למקום הראשון שמשתמר.

מלאכות קלות שהתירו לעשות בחולו של מועד, כגון כתיבת ספרים ששולחין ממקום למקום, או כתיבת חשבונות, וכיוצא בהן. ואסור לכתוב בחול המועד דבר אחר, ואפי' להגיה אות אחת בספר. ואסור לכתוב תפלין ומזוזות בשכר, אבל לעצמו או לאחרים בחנם, מותר. או אפי' בשכר, כדי שיהיה לו הוצאתו יותר בריוח לשמחת יום טוב, מותר, ואפי' יש לו מה יאכל בצמצום. שאם אין לו מה יאכל, מותר לעשות כל מלאכה, בין כתיבה בין דבר אחר, דוקא תפלין ומזוזה משום מצוה, שבחולו של מועד מותר להניח תפלין ולברך עליהם, אבל שאר ספרים, בין בחנם בין בשכר, אסור לכתוב אותן, אלא אם [אין] לו מה יאכל. ומותר לטוות תכלת ציציותיו, בין ביד בין בפלך, אבל לאחרים אסור. ושאר כתיבה אסורה בחול המועד, אלא אלו שהתירה המשנה.

דתנן ואלו שכותבין במועד, קדושי נשים, וגטין, ושוברים, דאתיקי, מתנה, ופרוזבול, ואגרות שום, ואגרות מזון, ושטרי חליצה, ומיאונין, ושטרי בירורין, וגזירות ב"ד, ואגרות של רשות. פי' קדושי נשים, אם נתקדשה אשה, כותבין אותו היום, כדי שידעו באיזה יום נתקדשה. שוברים, ספרי המחילה. דיאתיקי, מתנה, מתנת שכיב מרע, פרוזבול, אדם המוסר שטרותיו כדי שלא תשמט אותן שביעית. אגרות שום, קרקעות ששמין ב"ד כדי להגבות אותן לבעל חוב בחובו. אגרות מזון, שטרי קרקעות שמוכרין ב"ד למזונות האלמנה והבנות. שטרי בירורין, כשיסכימו שני בעלי דינין לסמוך על אדם שיבררו לדון בפניהם, אגרת הברירות כותבין אותה בחולו של מועד. וגזירות ב"ד הם הפסקי דינין. ואגרות של רשות הם אגרות ששולחין ממקום למקום.

אין עושין חופות חתנים במועד, ר"ל אין נושאין אשה, לא בתולה ולא אלמנה. ולא מיבמין במועד. ומותר ליארס, ובלבד שלא יעשה סעודת אירוסין, שאין מערבין שמחה בשמחה. דתניא ושמחת בחגך, ולא באשתך. ומותר להחזיר גרושתו במועד, דוקא מן הנשואין אבל לא מן האירוסין. עושה אשה כל תכשיטיה בחולו של מועד, כוחלת ופוסקת וכיוצא בהן.

צרכי צבור התירו לעשותן בחול המועד. כיצד, דתנן עושין כל צרכי צבור ומתקנין את הרחובות ואת מקוות המים. את הרחובות, כגון ליישר הדרכים, ולהסיר מהן המכשולות, ולציין הקברות, כדי שיזהרו בהן הכהנים. ואת מקוות המים, כגון בורות ומעיינות של רבים, שנפל בהן אבנים או עפר ונתקלקלו, מותר לתקנן, ואפי' אין הרבים צריכין להם עתה, אפי' כוונו מלאכתן במועד, ואפי' בפרהסיא ובטרחא יתירתא, ואם אין צריכין להן עתה לא יעשו. אבל בורות שיחין ומערות של יחיד, אסור לחפור אותן מחדש, ואפי' צריך להם עתה, ואם היו עשויין כבר ונתקלקלו, אם צריך להם עתה, מותר לתקנם, ואם אין צריך להם עתה, אסור לתקנן, אבל מותר להמשיך מים לתוכן, אפי' אם אין צריך להן עתה. כותל רעוע שנטה ליפול ויש בו סכנה, סותרין אותו ובונהו במועד, דתניא וכותל גוהה סותרו ובונהו.

חנויות שמוכרין בהם כסות או פירות ודברים הצריכין לאכול או לצורך המועד, אם הם פתוחות לרשות הרבים, מוכר בצנעא. כיצד, פותח אחת ונוטל אחת, ר"ל לא יסיר כל הטבלאות שנועל בהן החנויות, אלא מסיר אחת ומניח אחת, כדי שיעשה שנוי קצת, ושאינן פתוחות, לרשות הרבים פותח כדרכו ומוכר. ואם מוכר ירק וכל דבר שאינו מתקיים, פותח ומוכר כדרכו. ובערב י"ט האחרון פותחין ומוכרין כדרכן, ומעטרין השוק בפירות, משום כבוד י"ט האחרון.

אין גוזרין תענית בחולו של מועד. היחיד אסור להתענות. ואין מספידין בחולו של מועד ובחנוכה ובפורים ובראש חדש, ואין צריך לומר בי"ט. לפי' אין מניחין המטה ברחובה של עיר, כדי שלא ירבו בהספד. אין קורעין בחול המועד, ולא חולצין כתף, לא מברין אלא קרוביו של מת. חכם ששאל אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה, הכל קורעין עליו, בין בפניו בין שלא בפניו, וחולצין עליו, ומברין עליו בחול המועד, ואפי' ביום שמועה שאינו יום קבורה, אבל משיסתם הגולל ואילך, אין מספידין אותו עד לאחר המועד, ויום שמועה כקודם קבורה דאמי, ומותר להספיד אותו. ועל רבו שלמדו חכמה או שהאיר עיניו אפי' במשנה אחת, קורע עליו בחול המועד ואינו מאחה לעולם. ועל אדם כשר שאינו חשוד על שום עבירה ולא על ביטול מצוה, אע"פ שאינו חכם בתורה, קורע עליו אם יודע בין מיתה לקבורה, אבל אם לא ידע בין מיתה לקבורה, לא יקרע עליו. ועל כל אדם, אם עמד בשעת יציאת נשמה, חייב לקרוע אפי' בחול המועד, ואפי' חשוד בכל עבירות, רק שלא יהא משומד לע"ז או משומד להכעיס לעבור על כל אחת מכל המצות. עושין כל צרכי המת בחול המועד, גוזזין לו שערו ומכבסין לו כסותו ומנסרין לו ארזים, ובלבד שלא יקוץ אותן מן המחובר, ועושין לו הארון בצנעה ועמו בחצר, כדי שיהא ניכר שיהא לצרכו. אין חופרין כוכין לקבור בהן אחר המועד, אבל לקבור בהן במועד חופרין אותן אפי' במועד. כך כתב רש"י זצ"ל ובזה הסכים הרא"ש ז"ל. ואסור לקרוע על מת בי"ט שני, ואפי' קרוביו הראוין להתאבל עליו, אע"פ שהוא מדרבנן, כ"ש בי"ט ראשון.